

Naslov članka/Article:

MED ZATONOM RIMA IN ZAČETKOM SREDNJEGA VEKA – POZNA ANTIKA V SLOVENIJI

*BETWEEN THE FALL OF ROME AND THE BEGINNING OF THE
MIDDLE AGES – LATE ANTIQUITY IN SLOVENIA*

Avtor/Author:

Dr. Tina Milavec

DOI:

CC licenca

Priznanje avtorstva-Nekomercialno-Brez predelav

Zgodovina v šoli št. 1/2022, letnik 30

ISSN 1318-1416

Izdal in založil: Zavod Republike Slovenije za šolstvo

Kraj in leto izdaje: Ljubljana, 2022

Spletna stran revije:

<https://www.zrss.si/strokovne-revije/zgodovina-v-soli/>

Dr. Tina Milavec,
Filozofska fakulteta, Univerza v Ljubljani

MED ZATONOM RIMA IN ZAČETKOM SREDNJEGA VEKA – POZNA ANTIKA V SLOVENIJI

Tina Milavec, PhD,
Faculty of Arts, University of Ljubljana

BETWEEN THE FALL OF ROME AND THE BEGINNING OF THE MIDDLE AGES – LATE ANTIQUITY IN SLOVENIA

IZVLEČEK

Prispevek kratko predstavlja ključne spremembe v zahodnem delu Rimskega cesarstva v poznoantičnem obdobju, torej med drugo polovico 3. in koncem 6. stoletja. Po krizi druge polovice 3. stoletja je v prvi polovici 4. stoletja imperij doživel kratko obdobje razcveta. Konec 4. stoletja so se ob drugih težavah velikega cesarstva začeli obsežni premiki ljudstev, ki so spremenili politično podobo Sredozemlja in njegovega zaledja. V drugem delu prispevka je izpostavljeno dogajanje na današnjem slovenskem prostoru v tem obdobju s poudarkom na izsledkih arheoloških raziskav. Območje današnje Slovenije je močno zaznamovala lega na križišču pomembnih poti in posledično opustitev nižinske poselitve po sredini 5. stoletja. Orisana je poselitvena podoba prostora in način življenja v novih višinskih naselbinah.

Ključne besede: pozna antika, Rimsko cesarstvo, višinske naselbine, Slovenija

ABSTRACT

The article briefly presents the key changes that occurred in the western part of the Roman Empire in the late antique period, i.e., between the second half of the 3rd century and the end of the 6th century. Following the crisis in the second half of the 3rd century, the empire underwent a brief period of prosperity in the first half of the 4th century. At the end of the 4th century, when the large empire was already experiencing other problems, large-scale migrations began, altering the political situation in the Mediterranean and its hinterland. The second part of the article highlights events from that period that took place in the present-day Slovenian territory, focusing on the findings of archaeological research. The area of present-day Slovenia was greatly influenced by its location at the crossroads of major routes and consequently by the abandonment of lowland settlement after the mid-5th century. The article outlines the settlement situation in the area and the way of life in the new hilltop settlements.

Keywords: Late Antiquity, Roman Empire, hilltop settlements, Slovenia

UVOD

Današnji slovenski prostor je geografsko zelo pester in je bil zato pogosto razdeljen med različne politične in upravne enote. Tu se stikajo Alpe s Panonijo, Sredozemljem in dinarskim svetom. V antiki pa so se tu srečevale matična Italija, panonske in noriške province, morda tudi Dalmacija. Po upravnih reformah cesarja Dioklecijana konec 3. stoletja našega štetja je bilo to območje razdeljeno med Benečijo in Istro na zahodu, Sredozemskim Norikom na severu, Panonijo Savijo in Prvo Panonijo na vzhodu in morda še Dalmacijo na čistem jugovzhodu (zemljevid 1). Ker je ležal na prehodu med zahodnim in vzhodnim delom Rimskega imperija, je skozi prostor današnje Slovenije vodilo nekaj najpomembnejših prometnih povezav, ki so močno vplivale na zgodovinski razvoj. Že od prazgodovine in podobno kot današnje trase avtocest so glavne prometnice vodile od jugozahoda na severovzhod (državna cesta Akvileja–Petoviona–Karnunt oz. Oglej–Ptuj–Petronell v Avstriji) in od severozahoda, predvsem pa od današnje Ljubljane, na vzhod (cesta Emona–Siscia–Sirmij oz. Ljubljana–Sisek–Sremska Mitrovica). Po teh poteh sta tekla promet in trgovina, a tudi cesarske armade in vpadi sovražnih skupin. Zato se je poselitvena slika tega prostora v zadnjih stoletjih Zahodnega rimskega cesarstva in po njegovem uradnem propadu zelo spreminjala, še bolj kot njegova okolica.

Zemljevid 1: Upravna delitev prostora po Dioklecijanovi reformi provinc, glavne ceste, rimska mesta in višinske naselbine. (Zemljevid izrisal: dr. Anton Polšak, vir osnove: ArcGIS in .)

KRIZA IMPERIJA

A vrnimo se k začetkom teh velikih sprememb. Že druga polovica 3. stoletja našega štetja je bila za celotni Rimski imperij polna pretresov, vojn in težav. Po razmeroma dogem času miru in bojev skoraj samo na zunanjih mejah cesarstva je začel veliki imperij pokati po šivih. Med letoma 235 in 286 se je na čelu cesarstva izmenjalo več kot 20 cesarjev, nekateri so vladali le po nekaj mesecev in nikoli niso stopili v Rim. Iz teh težav se je rimska država še uspela izvleči, predvsem po zaslugah Diokla, rojenega blizu današnjega hrvaškega mesta Split, kasneje poznanega z imenom cesar Dioklecijan. Ta je znova vzpostavil red v velikem imperiju in poskrbel za veliko število sprememb na različnih področjih, v vojski, v državni upravi, pri kovanju denarja in v ureditvi provinc. Dioklecijan je razdelil upravljanje imperija med sovladarje, saj je ugotovil, da je dela preveč za enega samega cesarja. Tako upravljanje države je trajalo sicer le kratek čas. Ko se je Dioklecijan upokojil, edini rimski cesar, ki je storil kaj takega, so se nasledniki med seboj hitro sprli in kot zmagovalec bojev za oblast je izšel cesar Konstantin. Njega najbolj poznamo po tem, da je v zahodnem delu imperija, kamor je spadal tudi prostor današnje Slovenije, leta 313 dovolil krščansko vero. Posledica tega je bila, da so se v 4. stoletju hitro začele gradnje cerkva, od katerih nekatere lahko občudujemo še danes.

Najpomembnejša cerkev na širšem prostoru današnje Slovenije je bila dvojna bazilika v Akvileji, ki jo je škof Teodor začel graditi že nekaj let po letu 313. Do danes so se ohranili čudoviti mozaiki in del fresk prvih cerkvenih stavb. Na spletni strani www.fondazioneaquileia.it si lahko ogledate odlične 3D-rekonstrukcije akvilejskih bazilik in delov mesta Akvileja. V Sloveniji pa si zgodnjekrščanske mozaike lahko ogledate v arheološkem parku Zgodnjekrščanski center pri Osnovni šoli Majde Vrhovnik v Ljubljani: <https://mgml.si/sl/mestni-muzej/razstave/263/arheoloski-park-emon/>.

PRESELJEVANJE LJUDSTEV

Razcvet 4. stoletja pa ni dolgo trajal. Leta 370 so izza Črnega morja prišle skupine, ki jih imenujemo Huni. Vest o divjem ljudstvu, ki se bliskovito pojavi, napade in izgine, spretnem z loki, na majhnih konjih, se je hitro razširila po imperiju in sejala strah. Medtem so Huni premagali skupine, ki jih imenujemo Alani in Goti, ki so živele ob Črnem morju in severno od Donave, ki je predstavljala mejo imperija. Nekatera ljudstva so ostala Hunom podrejena, druga pa so pred njimi zbežala na zahod in proti jugu. Ti drugi so za pomoč in nastanitev znotraj meja imperija prosili rimske cesarje. Tako se začenja nekaj stoletij dolgo obdobje, ki ga imenujemo preseljevanje ljudstev. V tem obdobju se je Rimski imperij razdelil na dva dela, zahodnega in vzhodnega. Meja se je občasno rahlo spreminjala, večinoma pa je potekala med panonskimi na eni in made-donskimi in dačanskimi provincami na drugi strani. Različne skupine ljudi, ki so prej živele zunaj cesarstva, so se premikale po prostoru današnje Evrope in iskale svoj življenjski prostor. Pogosto so pri tem prestopale meje rimske države, kar je imelo za posledico mnogo konfliktov in vojaških spopadov. Za povrh so se znotraj države vnemale državljanske vojne med uradno priznanimi cesarji in tistimi, ki so se sami ali s pomočjo vojske zavihteli na prestol. Mnogo ljudstev je vstopalo v tako imenovane federatske pogodbe z rimskimi cesarji, v zameno za nastanitev in oskrbo so obljubili, da bodo

varovali rimska ozemlja. Te obljube pa so bile včasih kratkega veka, zato je prihajalo do številnih konfliktov in menjav zavezništev. Do sredine 5. stoletja so se odvili tako daljnosežni premiki, da so Vandali osvojili Kartagino v severni Afriki, današnji Tunis, Huni so ustanovili svojo veliko državno tvorbo v Panoniji, Zahodni Goti pa so bili nastanjeni v jugozahodni Galiji, današnji Franciji okrog Toulousa. Obseg Zahodnega rimskega cesarstva se je hitro krčil, prebivalstvo pa je doživljalo hude čase. Poleg obleganj, spopadov in nasilja domačih in tujih vojakov so ljudi pestile lakote zaradi zamujenih žetev, epidemije različnih bolezni, visoki davki, s katerimi so cesarji poskušali hraniti izpraznjeno državno blagajno, in druge tegobe. Vrstili so se tudi vdori v Italijo, od katerih je trajen postal vdor skirskega poveljnika Odoakra, ki je leta 476 odstavlil mladoletnega cesarja Romula Avgustula in si prisvojil prestolnico v Raveni.

KRALJESTVI VZHODNIH GOTOV IN LANGOBARDOV

Sodobnikom se verjetno ta dogodek ni zdel tako usoden, a se je izkazal za trajen konec zahodnega cesarstva. Nadomestila so ga kraljestva germanskih ljudstev, ki pa so pogosto posnemala rimski način življenja in si prizadevala za priznanje vzhodnega cesarstva. Višji sloji družbe so bežali ali upali na posredovanje s strani vzhodnorimskih cesarjev, ki pa so bili polno zaposleni s težavami na svojih mejah in s svojimi sosedi.

Eden od takšnih nepriljubljenih sosedov vzhodnega imperija je bil Teoderik s svojo skupino Vzhodnih Gotov. Vzhodnorimski cesar Zenon ga je leta 488 napotil, naj zanj ponovno osvoji Italijo iz rok Odoakra, kar je Teoderik tudi storil. Vzpostavil je svojo prestolnico v Raveni, ki še danes kaže razkošne spomenike iz tega časa, in kraljestvo Vzhodnih Gotov, pod katerega je spadal tudi prostor današnje Slovenije. Kraljestvo pa ni preživelo Teoderika samega, po njegovi smrti leta 526 so se razplamtele 20 let trajajoče vojne z vzhodnim cesarstvom, ki so Italijo hudo prizadele. Sredi 6. stoletja je morda kratko kazalo, da bi se sanje o ponovno vzpostavljeni rimski oblasti okrog Sredozemskega morja lahko uresničile. Cesarju Justinijanu je uspelo za nekaj časa nazaj pridobiti ozemlja v severni Afriki, na Pirenejskem polotoku in tudi Italijo. A politični položaj na prostoru nekdanjega Zahodnega rimskega cesarstva je bil nestabilen, v 6. stoletju se je dvignila nova sila, to so bili Franki. Malo ljudstvo s severa Evrope je v nekaj več kot 100 letih postopno osvojilo velike dele nekdanje rimske Galije in prostora na vzhodnem bregu Rena ter močno poseglo v dogajanje do Alp in Italije. Njihovo približevanje in vmešavanje v sredozemsko politiko se je bizantinskemu cesarju zdelo nevarno. Ker je bil dober diplomat, je skrbel, da so se ljudstva, ki so živela na prostoru nekdanjega zahodnega imperija, prepirala med seboj in niso predstavljala večje nevarnosti za njegov, vzhodni del imperija. Frankom je nasproti postavil drugo skupino, Langobarde, ki so že nekaj časa živeli v Podonavju in kasneje tudi na velikem delu današnjega slovenskega zemlja ter računali na svojo priložnost v obljubljeni deželi Italiji. Na velikonočni ponedeljek leta 568 naj bi se Langobardi pod svojim kraljem Alboinom odpravili v Italijo. Potovali so prek sedanjega slovenskega ozemlja, kot skoraj vsi, ki so s severa ali vzhoda po kopnem želeli tja. Langobardi so se ustalili predvsem v severni Italiji in ustanovili kraljestvo, ki so ga sestavljale šibko povezane manjše politične enote, ki so jim načelovali vojvode. Najbližja današnji Sloveniji je bila v Furlaniji s sedežem v malem mestecu ob reki Nadiži, Čedadu. Potem ko so Langobardi zapustili Panonijo, kjer so do tedaj živeli, so z vzhoda za njimi začele prihajati nove skupine. Med njimi najvidnejši so bili Avari in Slovani, to pa je že tema za drugo zgodbo. Z njimi se je življenje močno spremenilo, a te spremembe so bile postopne. Vsakodnevno življenje ljudi se je še dolgo oklepalo starih tradicij in navad (zgodovinski pregled obdobja: Bratož, 2014).

POZNA ANTIKA NA DANAŠNJEM SLOVENSKEM PROSTORU

Današnji slovenski prostor je bil zaradi zgoraj opisane lege na vozlišču pokrajin in poti v zadnjem stoletju obstoja Zahodnega rimskega imperija zelo izpostavljen prehodom in vpadom domačih in tujih vojaških skupin. Zaradi tega so Rimljani že v 3. stoletju začeli z vzpostavljanjem obrambnega sistema, ki ga poznamo pod imenom *claustra Alpium Iuliarum*, zapore Julijskih Alp. Ta izraz je uporabil pisec Amijan Marcelin, ne vemo pa, kako so sistem Rimljani dejansko imenovali. V 4. stoletju so dogradili kompleksen sestav utrjenih mest, trdnjav, stolpov in zapornih zidov, ki je nadzoroval prehode in poti na prostoru med Posočjem in mestom *Tarsatica*, današnja Reka v Kvarnerskem zalivu (zemljevid 2). Glavna trdnjava je bila na današnji Hrušici na Notranjskem (slika 1), kjer cestna povezava med Panonijo in Italijo doseže najvišjo točko (858 m. n. v.). Poleg uradnih utrdb pa so bile manjše vojaške posadke nastanjene tudi po različnih strateško primernih točkah v vmesnem prostoru. Na območju, ki so ga varovale *klavstre*, se je odvijalo precej pomembnih vojaških spopadov v 4. stoletju, med drugimi spopad pri Mrzli reki v Vipavski dolini med cesarjem Teodozijem in uzurpatorjem Evgenijem leta 394. Po tej bitki in predvsem za začetek 5. stoletja pa pisni viri navajajo, da je bil ob prihodu tujih vojaških skupin sistem nezastražen in lahko prehodan (Kusetič idr., 2014; Kos, 2015; Ciglenečki, 2016). Zakaj se je to zgodilo, nam ni povsem jasno, zunanje meje na

Zemljevid 2: Potek glavnih cest in sistema *claustra Alpium Iuliarum*. (Zemljevid izrisal: dr. Anton Polšak, vir osnove: ArcGIS in Kusetič, idr., 2014, sl. 3.1.)

Slika 1: Idealna rekonstrukcija trdnjave na Hrušici.

(Vir: claustra.org, izvornik hrani: Narodni muzej Slovenije, rekonstrukcija: Igor Dolinar.)

Renu in Donavi je država nadzorovala še kar nekaj časa. Opuščanje *klavster* naznanja prihajajoče poznoantično obdobje, ko je prostor današnje Slovenije ostal na obrobju državnega zanimanja in nadzora. Z umikanjem države in odseljevanjem višjih slojev, ki so si to lahko privoščili, v Italijo, se je življenje od sredine 5. stoletja dalje zelo spremenilo. Zadnji veliki udarec je verjetno zadal prehod Atilovih Hunov ob napadu na Italijo leta 452. Lahko da je bilo precej naselij takrat požganih in si preprosto niso več opomogla. Pisni viri po sredini 5. stoletja molčijo, saj ta del imperija ni bil v središču pozornosti državnih kronistov. Arheološka podoba prostora pa nam pove, da se je sredi 5. stoletja prav na tem delu antičnega sveta korenito spremenil način življenja.

UTRJENE VIŠINSKE NASELBINE

Največja sprememba je nastopila z opuščanjem mest in manjših naselij v nižinah. Glavna rimska mesta, Emona (Ljubljana), Celeja (Celje), Petoviona (Ptuj) in Nevioudun (Drnovo), po prvi polovici 5. stoletja ne kažejo več znakov življenja. Podeželske vile, velika gospodarska posestva, ki so bila tako značilna za rimski način življenja, so bila prav tako opuščena, enako velja za manjše zaselke. Zakaj se je to zgodilo, je težko v celoti razumeti. Najverjetneje je bila ogroženost ob vpadnicah tako velika, da so ob neprenehnih prehodih vojska, napadih in ropanjih ljudje presodili, da se je treba zateči na varnejša mesta. Ta so poiskali na naravno utrjenih položajih – vzpetinah, polotokih, pomolih ali sotočjih vodotokov. Tam so si postavili nova naselja, ki so jih še dodatno utrdili z obzidji, jarki in palisadami, če je bilo to potrebno. V teh naseljih je imela glavno mesto cerkev, saj je vedno bolj očitno, da so v odsotnosti državne organizacije, nadzora in pomoči, predstavniki Cerkve prevzemali skrb za prebivalstvo, trgovino in organizacijo javnega življenja (Ciglencečki, 2003; Ciglencečki, 2012).

Tem novim oblikam poselitve arheologi pravimo utrjene višinske naselbine (sliki 2 in 3) in so v osnovnih potezah značilne za velik del bivšega imperija, le da drugje nižinska poselitve ni povsem propadla. Na današnjem slovenskem prostoru pa te vzpetine zamenjajo vse prejšnje oblike naselij. Tu se je odtlej odvijalo življenje, ki si ga lahko predstavljamo nekje med mestnim in vaškim. V veliki meri so bile te naselbine samo-

Slika 2: Višinska naselbina Tonovcov grad pri Kobaridu v dolini Soče.

(Foto: Slavko Ciglencečki.)

oskrbne, sami so pridelovali hrano in osnovne potrebščine za življenje, izdelovali so lonce za kuhanje, orodje za obdelavo lesa in kamna, poljedelsko orodje, gospodinjske predmete in preprostejše oblike nakita in delov noše. Iz oddaljenih delov Sredozemlja, severne Afrike, današnje Grčije in Cipra, pa so še vedno dobivali nekatere dobrine, ki so predstavljale osnovne sestavine rimskega načina življenja, na primer vino ali olje, morda celo cenjene ribje omake. Iz Levanta in Egipta je prihajalo surovo steklo, iz katerega so si izdelovali okenska stekla in osnovne oblike kozarcev in svetilk za cerkvene zgradbe. Tisti, ki so si to lahko privoščili, so imeli tudi kak kos dragocenega nakita ali vojaške opreme, ki je prihajal iz daljnih krajev. Za obrambo naselij so prebivalci skrbeli bolj ali manj sami. Tiste, ki so bile strateško bolj pomembne, so nadzorovale manjše posadke predstavnikov državne oblasti, vzhodnogotske, bizantinske ali langobardske uprave. Naselbine so se med seboj po vlogi razlikovale, kot prej nižinske. Nekatere so imele pomembnejšo vojaško vlogo, druge religiozno (naselbina na Sv. Hemi na avstrijskem Koroškem je imela po dosedanjih podatkih 6 cerkva in velja za romarsko središče), tretje civilno (Ciglencečki, 2008). Nekatere višinske naselbine so očitno predstavljale tudi večje regionalne centre z okoliškimi manjšimi satelitskimi naselji. Od teh je bil posebej pomemben Karnij, današnji Kranj. Na pomolu med rekama Savo in Kokro zgrajena utrjena naselbina je najbolj poznana po velikem grobišču na savski terasi pod obzidjem. Tam so bili poleg domačinov pokopani tudi ljudje, ki so prihajali iz različnih delov takratne Evrope, ter predstavniki vseh državnih oblik, ki smo jih omenili v začetku tega prispevka, Vzhodnih Gotov in Langobardov, verjetno tudi Frankov in Bizantincev, pa še koga. Nekateri predmeti na grobišču kažejo celo povezave s Skandinavijo. To in dragocene najdbe celih lamelnih oklepov in kopjastega orožja z dvorišč današnjih hiš ob obzidju Kranja kažejo, da je bil Karnij pomemben in cvetoč center v dolini Save, ki je nadziral pot na sever proti Koroški in Tirolski, in središče politične enote, imenovane Karniola, ki se je oblikovala na prostoru nekdanje rimske uprave (Knific, Lux, 2016; Pflaum, 2016) (sliki 4 in 5).

Slika 3: Idealna rekonstrukcija višinske naselbine Ajdovski gradec nad Vranjem pri Sevnici, kjer je urejen arheološki park.

(Vir: geago.si.)

ŽIVLJENJE V VIŠINSKIH NASELBINAH

Vsakanje življenje ljudi se je spreminjalo. Trudili so se ohraniti rimski način življenja, ki so ga bili navajeni, a to ni bilo več povsem mogoče. Opustili so centralno ogrevanje in kulturo javnih kopališč, gledališč in iger. Le še redke stavbe so bile krite z opečnatimi strešniki. Javno življenje se je v pozni antiki vedno bolj vrtelo okrog cerkva, ki so zasedale vedno pomembnejšo vlogo v življenju ljudi in države. Od začetka 5. stoletja dalje je skoraj zastal tudi novčni obtok, vsaj pritek svežih novcev, ki so jih kovali bizantinski cesarji ali germanski kralji. Verjetno so z zlatniki in srebrniki plačevali le še uradne vojaške posadke, med preostalim prebivalstvom pa je najverjetneje krožil nekaj stoletij starejši rimski drobiž, saj ga arheologi najdemo v velikih količinah tudi na poznoantičnih najdiščih.

Ostanke oblačil arheologi najdemo zelo redko, saj v slovenskem podnebjju organske snovi v zemlji hitro razpadejo. Vemo, da so nosili lanena in volnena oblačila, premožnejši tudi svilena. Spenjali so jih s pasnimi sponami in okrasnimi zaponkami. Te zaponke so pogosto v oblikah različnih krščanskih simbolov, najpogosteje križa, pava ali goloba. Radi so nosili tudi ogrlice iz raznobarnih steklenih jagod, prstane in uhane, lase so si ženske včasih spenjale z okrasnimi iglami in pokrivala s tančicami, ki so bile lahko pretkane z zlatimi nitmi (slika 6). O moški noši vemo precej manj, saj so jih pokopavali z malo predmeti; poleg pasu najdemo v grobovih glavnike in torbice z osnovnimi vsakodnevnimi potrebščinami, kot so na primer nož, kresilo in pinceta. Različne skupine ljudi so uporabljale različne pogrebne običaje. Skoraj nikogar v tem obdobju niso pokopali sežganega, to navado so Rimljani postopno opuščali vsaj od 3. stoletja dalje. Nekatere skupine prebivalstva so pokopavale svoje moške v polni bojni opremi in svoje ženske z bogatim nakitom iz srebra, zlata in poldragih kamnov, ki so jih dobili predvsem s Cejlona. Najpogosteje pa so ljudi pokopavali kar brez vseh pridatkov.

Osnova prehrane so bili žita in stročnice ter drobnica, govedo, prašiči in perutnina. Čeprav so živeli sredi gozdov, lov ni bil pomemben vir hrane.

PREHOD V ZGODNJI SREDNJI VEK

Zelo slabo zaenkrat razumemo konec uporabe višinskih naselbin in ponovno selitev v doline. Morda že v 6., gotovo pa v 7. stoletju so se v severovzhodni del današnje Slovenije, v Prekmurje, začeli priseljevati novi ljudje, ki jih viri imenujejo Slovani (Guštin, 2002; Pavlovič, 2017). Ti so živeli povsem drugače kot ostanke prebivalstva rimskega imperija, v hišah iz organskih materialov, postavljenih ob potoke v nižinah. Preživljali so se s preprostim poljedelstvom, verovali so v druga božanstva, govorili drug jezik in bili družbeno povsem drugače organizirani. Obdobje njihovega prihoda in naselitve imenujemo zgodnji srednji vek, saj se s prevlado njihovega načina življenja antika dokončno zaključuje, prekinjen je za nekaj stoletij tudi razvoj cerkvene organizacije. Tu in tam so bili prvi stiki starega z novim prebivalstvom tudi konfliktni, ne pa vedno. Za posamezne višinske naselbine opažamo, da so bile uničene v večjih požarih, ki pa jih ne moremo z gotovostjo povezati z napadi ali spopadi. Prebivalci nekaterih višinskih naselbin so se verjetno sami odločili, da jih bodo zapustili, razloge za to pa bomo morali še poiskati z novimi raziskavami. Tekom stoletja ali dveh so se vsi počasi vrnili v nižine, kjer so sčasoma zaživeli skupaj in oblikovali nove politične tvorbe. Od teh se je v določeni meri ohranila že prej omenjena Karniola s središčem v današnjem Kranju, ki jo zgodnesrednjeveški viri omenjajo že kot domovino Slovanov.

Slika 4: Rekonstrukcija vojščaka z oklepom in kopjastim orožjem, kakršno je bilo najdeno v Kranju. (Vir: Gorenjski muzej, risba: Jakob Klemenčič.)

Slika 5: Poznoantični nakit iz Kranja. (Hrani: Gorenjski muzej, foto: Tomaž Lauko.)

SKLEP

Med 3. in 6. stoletjem našega štetja je bilo Sredozemlje prizorišče velikih političnih in poselitvenih pretresov in sprememb, po drugi strani pa tudi razcveta krščanstva. Rimski imperij so na zahodu zamenjale države germanskih vladarjev, v jugovzhodni del današnje Evrope pa so se od konca 6. stoletja dalje kot eni zadnjih priseljevali ljudje, ki jih imenujemo Slovani.

Prostor današnje Slovenije je bil zaradi svoje lege ob ključnih prometnicah na severovzhodni meji Italije zelo izpostavljen prehodom domačih in sovražnih vojaških skupin. Predvsem zaradi te izpostavljenosti je v 3. in 4. stoletju rimska država ta prostor utrjevala, prebivalci pa so občasno bežali v bolj utrjene ali odročne predele. Po sredini 5. stoletja so se domačini tudi trajno preselili iz niže ležečih in naravno slabo zavarovanih naselij v tako imenovane višinske naselbine. Tja so v okrnjeni obliki prenesli antični način življenja in se trudili nadaljevati stike s preostalim rimskim svetom. Razen nekaterih postojank, ki so bile vojaškega in strateškega pomena za državne tvorbe 6. stoletja v Italiji, so bili ljudje bolj ali manj prepuščeni sami sebi. Javno življenje je v veliki meri vodila cerkvena organizacija.

Zgodovinski in arheološki viri so za današnji slovenski prostor še posebno skopi za čas 7. in 8. stoletja. V tem času so se tu ustalili novi prišleki z vzhoda in začeli vzpostavljati svojo politično organizacijo. Obenem so prihajali tudi predstavniki sosednje Bavarske in nove velesile na zahodu, Frankovskega kraljestva. Skupaj s potomci domačinov, ki so po koncu 6. stoletja postopno zapuščali višinska naselja, so zaživel v obdobju, ki ga imenujemo zgodnji srednji vek.

LITERATURA

- Bratož, R. (2014). *Med Italijo in Ilirikom. Slovenski prostor in njegovo sosedstvo v pozni antiki*. Zbirka zgodovinskega časopisa. Ljubljana: Filozofska fakulteta.
- Ciglencečki, S. (2003). Frühchristliche Kirchen in Slowenien und die Elemente ihrer Innenausstattung (Ranokrščanske crkve u Sloveniji i elementi njihova unutarnjeg uređenja). *Hortus Artium Medievalium*, 9, str. 11–12.
- Ciglencečki, S. (2008). *Castra und Höhensiedlungen vom 3. bis 6. Jahrhundert in Slowenien*. V: *Höhensiedlungen zwischen Antike und Mittelalter von den Ardennen bis zur Adria*. Ergänzungsbände zum Reallexikon der Germanischen Altertumskunde 58. Degruyter, str. 481–532.
- Ciglencečki, S. (2012). Spremenjena podoba poznoantičnih urbanih središč – prispevek k transformaciji poselitvene slike v jugovzhodnoalpskem prostoru. V: Lazar, I., Županek, B. (ur.), *Emona med Akvilejo in Panonijo / Emona between Aquileia and Pannonia*. Koper: Univerzitetna založba Annales, str. 459–478.
- Ciglencečki, S. (2016). *Claustra Alpium Iuliarum, Tractus Italiae circa Alpes and the defence of Italy in the final part of the Late Roman period / Claustra Alpium Iuliarum, tractus Italiae circa Alpes in problem obrambe Italije v zaključnem poznorimskem obdobju*. *Arheološki vestnik*, 67, str. 409–424.
- Guštin, M. (ur.) (2002), *Zgodnji Slovani. Zgodnjesrednjeveška lončenina na obrobju vzhodnih Alp*. Ljubljana: Narodni muzej Slovenije.
- Knific, T., Lux, J. (2015). Kranj z okolico v pozni antiki – zapis geografa iz Ravene in arheološki podatki. *Kranjski zbornik*, str. 39–41.
- Kos, P. (2015). *Ad Pirum (Hrušica) in Claustra Alpium Iuliarum*. *Vestnik ZVKDS XXVI*.
- Kusetič, J., Kos, P., Breznik, A., Stokin, M. (2014). *Claustra Alpium Iuliarum: med raziskovanjem in upravljanjem / Claustra Alpium Iuliarum: between research and management*. Ljubljana: Inštitut Ivan Michler.
- Pavlovič, D. (2017). Začetki zgodnjeslovanske poselitve Prekmurja. *Arheološki vestnik*, 68, str. 349–386.
- Pflaum, V. (ur.) (2016). *V blesku kovinske oprave / Gleaming in armour*. Kranj: Gorenjski muzej.

Slika 6: Rekonstrukcija poznorimske ženske noše. (Avtorica: Tamara Korošec, ©ZRC SAZU.)